

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора політичних наук, професора
Бурдяк Віри Іванівни на дисертаційну роботу Гогоші Ореста Ігоровича
«Гуманітарні аспекти миротворчих операцій ООН», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04
політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку**

Актуальність теми дослідження. Гарантування безпеки держави, суспільства й особистості – найважливіша умова існування і розвитку світової цивілізації. Якісні зрушення в міжнародних відносинах в останні десятиліття у контексті радикальних геополітичних змін, вказують на тенденцію пошуків теоретичних підходів та інноваційних моделей відомих теорій для їх пояснення. Деякі дослідники досить ґрунтовно вивчають міжнародні організації, аналізують діяльність, вважаючи їх роль у світі важливою чи й провідною. Інші вчені, не надають міжнародним організаціям такого значення, розглядають їх лише поверхово чи й не торкаються у своїх дослідженнях. Втім, міжнародні організації – важливі актори сучасних міжнародних відносин, які беруть у них участь, впливають на ситуацію у світі, визначаючи характер явищ і процесів, правила і норми, вирішуючи проблеми, регулюючи відносини між державами. Саме вони ініціювали появу сучасної міжнародної миротворчої діяльності і міжнародних миротворчих операцій у світі.

Актуальність дисертації «Гуманітарні аспекти миротворчих операцій ООН» доволі висока, має теоретичне та практичне значення, що підтверджує аналіз кількох взаємопов'язаних положень.

Насамперед актуальність зумовлена трансформацією характеру сучасних збройних конфліктів і зростанням гуманітарних викликів, що істотно розширюють роль Організації Об'єднаних Націй у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки. Сучасні миротворчі операції ООН уже не обмежуються традиційними завданнями підтримання режиму припинення вогню, а охоплюють комплекс гуманітарних функцій, серед яких провідне місце посідають: захист цивільного населення, забезпечення прав людини, сприяння гуманітарному доступу, захист жінок і дітей, протидія сексуальному та гендерно зумовленому насильству, підтримка верховенства права та сприяння постконфліктному миробудівництву.

По-друге, особливого значення ця проблематика набуває в умовах сучасних міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів, які несуть високий рівень загроз для цивільного населення, масштабне переміщення людей, руйнування критичної інфраструктури, системні порушення прав людини, екологічні катастрофи. Це вимагає переосмислення теоретичних і практичних

засад гуманітарної діяльності миротворчих місій ООН, а також визначення меж їхньої відповідальності та ефективності.

По-третє, актуальність дослідження додатково визначається сучасними викликами, пов'язаними з повномасштабною війною російської федерації проти України. Високий рівень цивільних втрат і масштаб гуманітарних наслідків цієї війни актуалізують питання міжнародних механізмів захисту цивільного населення, моніторингу дотримання міжнародного гуманітарного права та прав людини, гуманітарного реагування й майбутнього постконфліктного відновлення.

По-четверте, безперечно, актуальність можна обґрунтувати не лише загальними тенденціями розвитку міжнародної безпеки, а й конкретними сучасними проблемами захисту цивільного населення, гендерної безпеки, прав людини та гуманітарного реагування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна. Наукові положення, висновки та рекомендації, які представлені у дисертації, ґрунтуються на комплексному аналізі теоретичних джерел, емпіричних даних і використанні сучасних методологічних підходів. Гогоша О.І. правильно визначив об'єкт та предмет дослідження, сформулював мету та завдання наукової роботи. Зміст дисертації відповідає поставленій меті та завданням, висновки чіткі і коректні.

Здобувач у дисертаційній роботі опрацював значний обсяг джерел (221 позиція), що складається з міжнародних правових документів, на підставі яких відбувається діяльність міжнародних миротворчих операцій, проаналізував реалізацію гуманітарних цілей у межах миротворчих операцій ООН, дослідив трансформацію напрямів міжнародної безпеки, положення Загальної декларації прав людини, Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН та Резолюцій Ради Безпеки ООН. Це дозволило автору вивчити стан інституційного та нормативного забезпечення політики ООН у сферах міжнародної миротворчості, уніфікувати термінологічно-категоріальний апарат дослідження, відслідкувати логіку у використанні тих чи інших наукових термінів. У дисертації використані праці українських та зарубіжних дослідників, які містять теоретичні й емпіричні результати стосовно міжнародних миротворчих операцій, зокрема їх гуманітарної складової, національної й інформаційної безпеки, інформаційного простору.

Структура дисертаційної роботи, що складається з трьох розділів, поділених на підрозділи, визначена її метою і спрямованістю на вирішення поставлених завдань по проблемі. Кількість визначених у роботі завдань є цілком достатньою для досягнення мети. Розв'язання кожного поставленого

завдання знайшло відображення в наукових результатах різного ступеня новизни: уперше, поглиблено, набуло подальшого розвитку.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження миротворчості в міжнародних відносинах» дисертант проаналізував: стан вивчення й концептуалізацію миротворчої діяльності в науці про міжнародні відносини; нормативно-правову базу миротворчості ООН; гуманітарну складову миротворчих операцій ООН. Автор розглянув сучасну миротворчість як результат тривалого процесу інституціоналізації колективних підходів до безпеки, поступовий перехід від нормативно-ціннісного осмислення миру до його практичного адміністрування; констатував амбівалентність ролі ООН як центрального інституту глобальної безпеки, що забезпечує нормативно-правову основу підтримання миру за Статутом та стикається з політичними обмеженнями при реалізації цих принципів; показав інституційну гнучкість ООН у розвитку миротворчих операцій поза прямими нормами статуту, що зумовило формування миротворчості як адаптивного інструменту, який функціонує на зламі міжнародного права, політичного компромісу і практичної потреби реагування на конфлікти та гуманітарні виклики.

У другому розділі «Реалізація гуманітарних цілей у миротворчих операціях ООН» дисертант дослідив: інституційне забезпечення та прийняття рішень з питань миротворчої діяльності ООН; співробітництво ООН з іншими міжнародними організаціями з питань миротворчості; участь міжнародних неурядових організацій у гуманітарних місіях та операціях під егідою ООН. Гогоща О.І. наголосив, що інституційне забезпечення миротворчості ООН – складна багаторівнева система, яка функціонує на перетині чітких процедурних регламентів і динамічних політичних чинників; що наявні структурні дисбаланси, обмежена залученість військової експертизи до ухвалення рішень і залежність від політичної кон'юнктури, інституційна гнучкість дають змогу ООН зберігати статус центрального механізму глобального врядування у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки; що регіональні організації «глобального Півдня» (АС, ЛАД, ОАД) зберігають важливу, але обмежену роль у системі світового миробудівництва (переваги «першого реагування» (АС), дипломатичне посередництво (ЛАД, ОАД), спостереження за виборами і захист демократії (ОАД); що міжнародне миробудівництво перебуває нині у певній «точці біфуркації», коли жодний із наявних механізмів не здатний самотійно забезпечити ефективну відповідь на виклики сучасності.

У третьому розділі «Потенціал миротворчих операцій ООН: актуалізація гуманітарних завдань» О.І. Гогоща зосередив увагу на: оптимізації ефективності гуманітарної діяльності ООН; на виклики і тренди у

реформуванні гуманітарного виміру миротворчих операцій ООН; на трансформації гуманітарних аспектів взаємодії України з ООН в умовах російсько-української війни. Він довів, що реформування гуманітарного виміру миротворчої діяльності доцільно концептуалізувати як комплексний процес врегулювання онтологічної суперечності між гуманітарними принципами та політичною природою миротворчості; що легітимність ООН послаблюється внаслідок феномену мандатної інфляції та системного дисбалансу між програмними зобов'язаннями і ресурсним забезпеченням, що зумовлює трансформацію задекларованих цілей в абстрактні нормативні конструкції; що підвищення ефективності діяльності ООН потребує переходу до моделі стратегічної пріоритетності завдань, інституційного узгодження очікувань із наявними можливостями та посиленням механізмів практичної підзвітності у процесі реалізації миротворчих мандатів. Він наголосив, що досвід взаємодії України з ООН в умовах повномасштабної російсько-української війни засвідчує формування феномену «дуальної суб'єктності», за якого держава одночасно виступає реципієнтом міжнародної допомоги й активним суб'єктом забезпечення глобальної стабільності. Український кейс виявляє інституційну інертність чинної архітектури ООН, та демонструє можливість проактивного лідерства держави-бенефіціара, здатної інтегрувати власну функціональну логіку в процеси діяльності міжнародних інституцій.

У загальних висновках автор представив результати проведеного дослідження, співвідносячи їх з визначеними завданнями дисертації.

Список використаних джерел та посилання на них у тексті дисертації здійснено з дотриманням вимог.

Основні наукові результати дисертації. Детальний аналіз тексту дисертаційної роботи та наукових публікацій автора вказує на досягнення поставленої в роботі мети – всебічне вивчення гуманітарних аспектів миротворчої діяльності ООН з урахуванням сучасних трендів світового розвитку, зокрема актуалізації конвенційних конфліктів та зумовленого цим зростання попиту з боку міжнародного співтовариства на ефективну протидію викликам гуманітарного характеру. Це дало змогу розробити та обґрунтувати сучасні підходи до вивчення миротворчості у політичній науці та розкрити концептуальні межі миротворчої діяльності; здійснити аналіз нормативно-правової бази миротворчої діяльності; окреслити зміст гуманітарного виміру миротворчості ООН; дослідити особливості втілення гуманітарних цілей у миротворчій діяльності ООН, зокрема через взаємодію з іншими міжнародними акторами; визначити перспективні шляхи вдосконалення миротворчої діяльності ООН з огляду на ключові аспекти її ефективності;

розглянути головні детермінанти співпраці України з ООН після початку російсько-української війни.

Основні наукові результати проведеного дослідження полягають у наступному: уперше розкрито феномен «дуальної суб'єктності» України у взаємодії з ООН після початку повномасштабної російсько-української війни, що полягає в унікальному поєднанні ролей реципієнта міжнародної допомоги та донора глобальної стабільності; доведено, що Україна здійснила перехід від моделі пасивного бенефіціара до моделі проактивного лідерства, насамперед, через локалізацію управління, цифровізацію процесів надання допомоги та концептуалізацію екоциду як складової гуманітарного порядку денного; доведено, що в умовах посилення комплексності надзвичайних гуманітарних ситуацій та якісної трансформації конфліктності з огляду на «гібридизацію» збройних конфліктів, технологічну трансформацію поля бою й зростання ролі недержавних збройних акторів, гуманітарний вимір миротворчих операцій ООН набуває системного характеру, що охоплює не лише екстрену допомогу, а й функції захисту цивільного населення, моніторингу, попередження та постконфліктного відновлення. Обґрунтовано, що ефективність гуманітарної складової іманентно залежить від збереження її функціональної автономії щодо військово-політичних інструментів, адже змішування гуманітарних і силових практик призводить до делегітимації гуманітарних акторів.

Уточнено нормативно-правову базу миротворчої діяльності ООН як багаторівневу систему фрагментарного й еволюційного характеру, що поєднує положення Статуту ООН, акти органів ООН, резолюції РБ та ГА ООН, норми міжнародного гуманітарного права і міжнародні стандарти захисту прав людини. З'ясовано, що відсутність чітко кодифікованої системи норм, які безпосередньо регулюють миротворчість, зумовлює зростання ролі прецедентів і ситуативних рішень та потребує подальшої (ре)концептуалізації.

На основі українського досвіду вказано на кризу принципу нейтральності у гуманітарному реагуванні, що проявилася у несприйнятті з боку частини українського суспільства легітимності дій МКЧХ в Україні, коли одна зі сторін систематично ігнорує норми міжнародного гуманітарного права; перспективні шляхи вдосконалення миротворчої діяльності ООН.

Достовірність результатів, повнота відображення висновків, пропозицій дисертації в опублікованих автором роботах. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації не викликають заперечень. Достовірність забезпечена відповідним обсягом наукових джерел, дотичних прямо чи опосередковано до проблематики дослідження, використанням значного обсягу матеріалів у сфері дослідження

гуманітарних аспектів миротворчих операцій ООН. Висновки дисертації і основні пропозиції, що відображені у відповідних елементах наукової новизни, повною мірою та з достатньою аргументованістю знайшли відображення в 40 публікаціях, серед них 15 статей у фахових виданнях України, 2 наукові статті в іноземних періодичних виданнях та тезах (23) у матеріалах конференцій, що додатково відображають результати дослідження. Наявність наукових публікацій та апробації свідчить про валідність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Вимоги пп. 2.2. Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 р. №1112 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» зі змінами від 03.12.2012 р. і 21.03.2013 р. щодо кількості наукових публікацій, які розкривають основний зміст дисертації у спеціалізованих виданнях, дисертант виконав. Наукові результати, які викладені у дисертації та публікаціях, одержані самостійно та повною мірою відображають основні результати і наукову новизну дослідження. Значна кількість, обсяг і якість друкованих праць надають здобувачу право публічного захисту дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація має традиційну структуру для робіт такого рівня: анотації, зміст, перелік умовних скорочень та аббревіатур, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг дисертації складає 269 сторінок, з яких 223 сторінки – основна частина роботи, 19 сторінок – список використаних джерел, 6 сторінок – додатки. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладений у чіткій логічній послідовності.

Академічна доброчесність. У дисертації не виявлено ознак порушення автором академічної доброчесності, зокрема випадків оприлюднення, частково чи повністю, наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження чи відтворення опублікованих тестів інших авторів без зазначення їх авторства.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, на наш погляд, окремі її положення є дискусійними та потребують уточнення.

1. Формулювання теми дисертації «Гуманітарні аспекти миротворчих операцій ООН» є доволі широким і незрозуміло, які саме гуманітарні аспекти досліджуються: захист цивільного населення, права людини, гуманітарна допомога, захист дітей і жінок, переміщені особи, гуманітарний доступ тощо?

Варто було б наголосити на цих аспектах та розглянути їх поняття і функціонал при аналізі понятійно-категоріального апарату дослідження.

2. Попри достатнє обґрунтування окремих методологічних підходів, використаних автором, у роботі бракує узагальненої методологічної моделі дослідження, яка мала б ґрунтуватися на поєднанні міжнародно-правового, політологічного, гуманітарного та безпекового підходів. Подекуди пояснення дії застосованих методів дослідження недостатнє, хоч у тексті простежується їх використання.

3. У роботі вказана рубрика «Додатки», але в ній представлений лише один Додаток А. «Список опублікованих праць за темою дисертації». Втім, матеріалу для формування Додатків, які б допомогли краще розкрити обрану тему дисертації є доволі багато у відкритому доступі. Так, на сайті ООН «Миротворчість» є окремі рубрики: «Принципи миротворчості»; «Формування нових операцій»; «Жінки, мир, безпека»; представлена статистика про кількість миротворчих операцій, про чисельність їх учасників по роках тощо. Такий ілюстративний підхід і матеріали, безперечно, значно б посилили дисертаційне дослідження і зменшили його описовий характер.

4. Якість дисертації була б значно вищою, якби автор більше уваги приділив науковому аналізу реального співвідношення між гуманітарними аспектами (цілями) та практичними можливостями миротворчих операцій, доповнив виклад матеріалу статистичними даними. При тому, що на потребі контекстно орієнтованого захисту цивільних та посиленні взаємодії миротворчих місій із місцевим населенням наголошує й ООН.

5. У підрозділі 3.3. досліджено «Трансформацію гуманітарних аспектів взаємодії України з ООН в умовах російсько-української війни». Проте автор лише побіжно зауважує на трансформації миротворчих операцій ООН, які можуть бути використані для майбутніх міжнародних механізмів забезпечення миру, захисту цивільного населення та постконфліктного відновлення України.

6. В Україні розвитку міжнародних миротворчих операцій присвятили свої праці багато науковців, є захищені дисертації по різних аспектах проблеми. Але в дисертаційній роботі вони не вказані і не проаналізовані. Крім того, використано лише один щорічник за 2003 р. незалежного Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру (СІПРІ), в якому ще з 1966 р. публікуються статті науковців з проблем миру, конфліктів, процесів контролю над озброєннями і роззброєнням. Оскільки щорічник СІПРІ вже 60 років забезпечує політиків, науковців, журналістів даними, аналітичними матеріалами, рекомендаціями та статистикою, дисертанту варто було б більш детально ознайомитися з матеріалами даного видання.

Крім того, використано лише один щорічник за 2003 р. незалежного Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру (СІПРІ), в якому ще з 1966 р. публікуються статті науковців з проблем миру, конфліктів, процесів контролю над озброєннями і роззброєнням. Оскільки щорічник СІПРІ вже 60 років забезпечує політиків, науковців, журналістів даними, аналітичними матеріалами, рекомендаціями та статистикою, дисертанту варто було б більш детально ознайомитися з матеріалами даного видання.

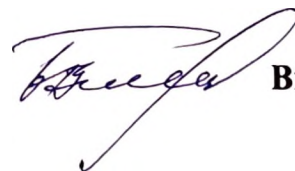
Втім, зазначені дискусійні положення та зауваження мають рекомендаційний і уточнюючий характер. Вони не зменшують наукової цінності дисертаційної роботи Гогоші Ореста Ігоровича, яка виконана на належному науковому рівні.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Гогоші Ореста Ігоровича «Гуманітарні аспекти миротворчих операцій ООН», подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку, є завершеною науковою працею. Робота містить наукову новизну та практичну цінність. У дослідженні відсутні порушення академічної доброчесності.

Структура та зміст дисертаційної роботи повною мірою розкривають тему наукового дослідження та відповідають заявленій спеціальності. Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 р. зі змінами, а її автор – Гогоша Орест Ігорович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку.

Офіційний опонент:

**доктор політичних наук, професор
професор кафедри політології та
державного управління
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича**

 Віра БУРДЯК

